

ПРЕГЛЕД СТАЊА ЕТНО-СЕЛА У СРПСКИМ СРЕДИНАМА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

МИНА ДАРМАНОВИЋ*

С а ж е т а к. – У раду се посебна пажња посвећује приказу јединог етно-села у функцији, а то је Етно-село *Завичај* у селу Банов До, на северу Косова и Метохије. У раду ће се уопштено указати на постојеће потенцијале и понуде разноврсног садржаја у виду етно-кућа, етно-ресторана и винаца у српским срединама, као и понуди упознавања културно-историјског наслеђа Косова и Метохије у оквиру културно-верског туризма. Добро осмишљеним пројектима и креативним предузетништвом, а уз свестрану помоћ званичних институција и локалне управе, треба искористити потенцијале српских средина у развоју сеоског туризма како би се на тај начин дугорочније омогућила егзистенција, сигурност и перспектива, нарочито младим људима, да остану у завичају.

Кључне речи: Косово и Метохија, етно-село, етно-ресторан, идентитет, традиција, предузетништво, туризам, културно-верски туризам

Специфични статус Косова и Метохије¹ као и положај српског становништва који живи у енклавама у условима несигурности, угрожене егзистенције, неизвесности и немогућности да се отпочне са улагањем у неки дугорочнији приватни посао, узроковало је да се једино у већинским српским условно безбедоносно сигурнијим срединама, преваходно на северу Косова и Метохије, делимично у Грачаници са околином, као и у

* Музеј у Приштини – Београд, Студентски трг 13; mivukdar@gmail.com

¹ Након окончања оружаних сукоба, НАТО бомбардовања и увођења протектората Уједињених нација на Косову и Метохији у јуну 1999. године, више од 300 хиљада Срба и других неалбанаца било је приморано да напусти Косово и Метохију. Марта 2004. године догодио се Мартовски погром, када су албански екстремисти напали читаве српске заједнице и српске културно-историјске споменике. Данас на Косову и Метохији живи око 100 хиљада Срба. Срби и други неалбанци на Косову и Метохији живе у изолованим срединама – енклавама, или пак у потпуном окружењу, у изузетно тешким условима што се додатно погоршало након проглашења Косова за самостални државни ентитет, фебруара 2008. године (в. https://sr.wikipedia.org/sr-el/Косово_и_Метохија).

Сл. 1. *Ейно-кућа Грачаница*: ресторан, Грачаница.
Извор: <https://www.ulpianahotel.com/>

Великој Хочи, створила могућност да се покрене приватна иницијатива у виду понуда етно-села, етно-кућа, етно-ресторана и винаца.

До података какво је стање у српским срединама на Косову и Метохији дошла сам претрагом на интернету, прегледом штампе и теренским истраживањем обављеним у августу 2015. године. Прикупљеним информацијама и увидом на терену дошла сам до сазнања да су се у Грачаници са околином последњих година отворили туристичко-угоститељски објекти са акцентом на *ејно*, као што су комфорни хотел са три звезде „Ulpiana“ на пар стотина метара од средњовековног манастира Грачаница², у чијем саставу је и ресторан *Ејно-кућа Грачаница*³ (сл. 1), потом мотел *Марков*

² Манастир Грачаница налази се 5 км југоисточно од Приштине, у селу Грачаница. Манастир је задужбина краља Милутина, подигнут између 1315. и 1321. године, а посвећен Успењу Пресвете Богородице и један је од најзначајнијих и најлепших споменика архитектуре византијског стила. У цркви се налазе фреске које приказују родослов династије Немањића, као и лик краљице Симониде, жене краља Милутина, а у манастирској ризници чува се збирка икона насталих од XVI до XIX века. Манастир Грачаница је 2006. године уписан на UNESCO-ву листу светске културне баштине (в. www.kosovo.net/gracanica.html, www.zaduzbine-nemanjica.rs/gracanica/index.htm).

³ Хотел „Ulpiana“ је модеран, потпуно нов објекат, саграђен 2014. године у мирном делу Грачанице, у близини манастира Грачанице. Хотелски део је паркингом повезан са *Ејно-кућом Грачаница* рестораном традиционалног стила, са мноштвом етнографских детаља који посетиоцима дочаравају давнашња времена и заборављени начин живота карактеристичан за овај крај. У ресторану се послужују укусна стара јела, која најбоље представљају богатство наслеђа и разноврсност кухиње Косова и

Сл. 2. Мотел *Марков конак*, Доња Гуштерица.
Извор: www.apartmani-srbija.com/motel-markov-konak

конак у Доњој Гуштерици (сл. 2), селу на 8 км од Грачанице, у чијем саставу је ресторан од камена у етно-стилу са великом баштом и мини зоо-вртом.⁴ Власници оба ресторана, Милорад Николић и Радивоје Воја Грбић имали су жељу да ови објекти екстеријером и ентеријером подсети на традиционално народно градитељство карактеристично за овај део Косова.

Ресторани, уређени по њиховом личном поимању појма *ејино*⁵, у својој понуди имају аутентичну домаћу кухињу (јаретина испод сача, до-

Метохије. Осим смештаја, етно-ресторана, као и организовања разних културно-уметничких програма, у понуди хотела је и организовање једнодневног излета по Косову и Метохији. Овај излет гостима омогућава увид у богато културно наслеђе, средњовековну архитектуру и обичаје и начин живота Срба на Косову и Метохији. Излет укључује посете најпознатијим средњовековним манастирима, као што су : Дечани, Пећка Патријаршија, Драганац, Зочиште, као и посета Великој Хочи, Призрену и Националном парку *Шар-џланина* и ски центру Брезовица (в. <https://www.ulpianahotel.com/>).

⁴ Мотел *Марков конак* налази се између два српска села Доња Гуштерица и Горња Гуштерица, на само 8 км од Грачанице. На пространом породичном имању удаљеном око 100 м од главног пута, до ког се долази прелажењем двеју река, у малом царству природе налази се мотел са 12 комфорних соба и са салом погодном за прославе или пословне састанке капацитета 100–300 места. У склопу мотела је ресторан изграђен од камена у етно-стилу са великом баштом и мини зоо-вртом. У пријатном амбијенту гости могу да уживају уз специјалитете домаће кухиње припремљене на традиционалан начин (в. www.apartmani-srbija.com/motel-markov-konak).

⁵ Већина власника туристичко-угоститељских објеката са префиксом *ејино* у амбијент смешта разнородне предмете сачуване из прошлости, прикупљене у селу

маћа косовска погача, проја, домаћи роштиљ, сир, кајмак) припремљену на традиционалан начин.

Можда је ван оквира теме, али морам да напоменем због саме специфичности живота на простору Косова и Метохије, да у Грачаници делује и *Туристичка организација Грачаница* (www.togracanica.org/) која у својој туристичкој понуди нуди обиласке манастира (Грачаница, Високи Дечани, Девич, Пећка патријаршија), као и обиласке Новобрдске тврђаве, Призрена, Штрпца,⁶ а у њиховој продавници сувенира туристи могу да купе производе из косовско-метохијских манастира (манастирско вино и ракија, иконе, бројанице) као и производе домаће радиности Удружења жена и Удружења особа са посебним потребама (народну ношњу, вунене чарапе, украсне флаше, украсне кутије, стругала за погачу, оклагије и друго). На тај начин је обезбеђена егзистенција већег броја људи у суровој косовско-метохијској реалности.

или затечене у кући, и ставља их у исту раван, понекад и на непримерен начин (Гавриловић 2008: 137).

⁶ За заинтересоване туристе организују обилазак најпознатијих српских средњовековних манастира и знаменитости, тако да туристи могу да упознају праву ризницу културно-историјског наслеђа Косова и Метохије, као што су: Манастир Високи Дечани који је саградио краљ Стефан Дечански између 1327. и 1335. године, а 2004. године је уписан на UNESCO-ву листу светске културне баштине (в. www.kosovo.net/decani.html); Пећка патријаршија, један од драгуља српског градитељства са зидним сликарством изузетне уметничке вредности из XIII века, која је 2006. године уписана на UNESCO-ву листу светске културне баштине (в. www.kosovo.net/patrijarsija.html); Манастир Девич код Србице, чији је ктитор био деспот Ђурађ Бранковић, саграђен око 1434. године (в. www.kosovo.net/devic.html); Манастир Св. Врача Козме и Дамјана у Зочишту, који се први пут помиње у повељи Св. Краља Стефана Дечанског 1327. године (в. manastir-zociste.org); Културно-историјске знаменитости Призрена који је био престоница српске државе и омиљени *царски град* Немањића, град који је био и средиште многих историјских, духовних и културних знамења (в. www.srpskaistorija.com/prizren-carski-srpski-grad-kroz-fotografije) међу којима је и црква Богородица Љевишка, задужбина краља Милутина из XIV века, 2006. године је стављена на UNESCO-ву листу светске културне баштине (в. <https://www.381info.com/manastiri/rasko-prizrenska-eparhija>); Манастир Св. Архангела, недалеко од Призрена, задужбина српског цара Стефана Душана Силног, грађен у периоду од 1343. до 1352. године (в. svetiarhangel-prizren.com); Новобрдска тврђава, подигнута почетком XIV века ради заштите богатог рудног подручја у коме се експлоатисало гвожђе, олово, сребро и злато, и врло брзо се развило и постало најпознатији град средњовековне Србије (Дероко 1950: 171; Зечевић 2006: 15); Манастир Драганац, недалеко од Прилепца, кога је 1381. године подигао кнез Лазар као метох манастира Раванице (в. <http://manastiriusrbiji.com/manastir-draganac/>).

НАЦИОНАЛНИ ПАРК ШАР-ПЛАНИНА

Брезовица је насеље и највећи скијашки центар на северозападној страни Шар-планине⁷, у српској енклави општини Штрпце. У његовој близини налазе се остаци тврђаве Градиште на врху Чајлије. Ски центар Брезовица се сматра за центар који има најбоље, најдуже и највише стазе и терене у Европи, и овде се снег задржава и до 280 дана у години (в. www.brezovica-ski.com/sr/nacionalni-park-sar-planina-41). Нажалост на простору Шаре, односно у Сиринићкој жупи – Штрпцу и Брезовици, стање је изузетно лоше по питању развоја туризма. Данас овај зимски центар стоји запуштен и оронуо. Хотели не раде, чувена етно-кућа *Брвнара*, један од првих етно-ресторана на Косову и Метохији па и шире, који је својим ентеријером и понудом производа традиционалне кухиње (чувени шарски сир, јагњетина испод сача, пастрмка на жару, домаћа погача и други специјалитети) деценијама привлачио бројне госте, сада је затворен и неумитно пропада. Као и све остало, и Брезовица је била жртва рата на Косову и Метохији.

ВЕЛИКА ХОЧА

Велика Хоча је насеље чувено по дугој традицији у гајењу винове лозе и прављењу вина, налази се на удаљености око 25 км од Призрена, и спада у ред најстаријих српских насеља у Метохији. Ово знаменито сеоско насеље, у локалном говору Голема 'Оча, са веома развијеним виноградарством, представља изразито драгоцен културно-историјски комплекс и културну целину са својим богатим традиционалним градитељством од изузетног значаја као што су старе куће и дворишта, поплочане улице, економске зграде, многобројни вински подруми и знатни број очуваних

⁷ Шар-планина је име добила по шаренилу, односно великом броју биљних врста које на њој расту. Национални парк Шар-планина основан 1986. године је највиши Национални парк у Србији и обухвата општине Качаник, Урошевац, Призрен, Штрпце и Сува Река. Осим јединствене природе, богате флоре и фауне, на Шар-планини се налази и огромно културно-историјско наслеђе српског народа. Неки од најзначајнијих су испосница и манастир Светог Петра Коришког из XIII века, као и манастир Светих Архангела из XIV века. Ту је и Неродимље, са селима Горње и Доње Неродимље, који је био седиште истоимене жупе и престонице Немањића са бројним културно-историјским споменицима и остацима средњовековног града Петрич (в. <https://sr.wikipedia.org/sr-el/Национални-парк-Шар-планина>, www.turizamusbij.rs/nacionalni-park-sar-planina/). У Сиринићкој жупи се и данас одржавају и чувају обичаји *лазарице* и *вучари*. Лазарице су женске пролећне обредне поворке које се изводе у склопу празновања Лазареве суботе. Вучари су мушке обредне поворке под маскама које се изводе за Беле покладе, последњи дан пред велики Ускршњи пост.

православних цркава и црквишта из различитих епоха. Гајење винове лозе и традиционална производња одличних вина у Великој Хочи допринели су изградњи бројних грађевина и објеката – *винице* које се, још од средњег века, зидају као посебни део куће од камена покривен ћерамидом намењен искључиво преради грожђа и чувању вина. Сачуване винице представљају својеврсно сведочанство о вишевековној традицији гајења винове лозе и производње вина у питомој Метохији. Последњих година се туристима који у групама долазе у Велику Хочу, у оквиру културно-верског туризма, организује смештај у приватним кућама, посете виницама где могу да пробају и купе чувена метохијска вина, као и да уживају у фолклору и специјалитетима традиционалних јела које за њих организују и припремају гостопримљиви домаћини из Велике Хоче. На тај начин, туристи имају могућност да се упознају са животом локалног становништва под специфичним условима у овој српској енклави.⁸

О ЕТНО-СЕЛУ ЗАВИЧАЈ

Једино етно-село у српским срединама на Косову и Метохији које је у функцији је Етно-село *Завичај* које се налази у подножју планине Рогозна, на северу Косова и Метохије, у мајушном селу Банов До у долини Козаревске реке, на 5 км од средњовековног града и тврђаве Звечана. Већина кућа у селу Банов До подигнута је са леве стране тока Козаревске реке и припада групи старих српских насеља. Село се помиње у Светостефанској повељи краља Милутина из 1313. године као *Бање Поље*. Успа-

⁸ На Косову и Метохији најпознатије виноградарско насеље Велика Хоча једно је од најстаријих српских насеља у Подрими. У историјским изворима се насеље Велика Хоча први пут, са још 8 села, помиње у даровном писму Стефана Немање Манастиру Хиландару из 1198/9. године као „Хотцка метохија“ (Ивановић 2004: 24). Насеље се формирало око главне средњовековне саобраћајнице, која је пратила ток Хочанске реке. Сва писана документа о насељу Велика Хоча везују се за гајење винове лозе и производњу вина и ракије. Узгајање винограда и припремање вина у пределу Метохије има дугу традицију о чему сведоче писани споменици. Развој виноградарства се везује за манастирска имања и поседе српског племства. Цар Душан је поседовао велике винограде и дворски вински подрум у близини Призрена. У његово време је из винограда и подрума у Великој Хочи вино керамичким виноводом дугим 25 км допремано све до царских подрума у престоницу Призрен. Једна од најстаријих цркава у Великој Хочи је црква Светог Николе саграђена у XIII веку, потом црква, данас манастир Светог Јована из XIV века. Ту су још и црква Светог Стефана из XIV века, црква Св. Луке, црква Св. Пророка Илије, црква Св. Недеље, црква Св. Петке, Св. Ане, црква Св. Архангела Гаврила, Св. Апостола Петра, Св. Пречисте Богородице, безимена црква на Риду, Св. Василија, црква Св. Спаса – Христа Спаситеља (v.velikahoca.webs.com).

Сл. 3. Етно-село *Завичај*, Банов До (М. Дармановић, 29. августа 2015. године)

вано и питомо село Банов До са поносом чува предање да су овде били виногради Бановић Страхиње. У селу постоји црква посвећена Св. цару Константину и царици Јелени, која датира из XIV века, и која је три пута рушена и обнављана.⁹

Власник *Завичаја*, овог по архитектури јединственог етно-села на северу Косова и Метохије је Милија Милић, како за себе каже српски домаћин, иначе угоститељ-посластичар, дугогодишњи управник ресторана и виле рудника Трепче у Звечану, а сада у пензији. Милија Милић је на својој очевини, на плацу од преко 2 ха, почео 2007. године да сам по сопственој идеји гради етно-село, користећи природне материјале из

⁹ У Турском попису из 1455. године пописано је 17 хришћанских кућа у селу а пописани су и виногради. У каснијим пописима помиње се као *Дол* са три хришћанске куће. Село је после велике сеобе 1690. године опустело и по народним предањима у овом селу повећање броја српског становништва започиње крајем XVIII века враћањем људи на своја вековна огњишта. По подацима из пописа 1961. године село је имало 37 домаћинстава и 230 становника, а 1981. године је имало 41 домаћинство и 220 становника. Сада има 70 кућа у којима живи 260 становника. Село је од 1978. године асфалтним путем, изграђеним самодоприносом грађана, повезано са Звечаном а од пре неколико година кроз насеље пролази пут који повезује Звечан и Зубин Поток, односно Ибарски Колашин (в. <https://sr.wikipedia.org/sr-el/БановДо>).

окужења – дрво, камен, блато, стару циглу. У реализацији његове идеје помагали су му, организујући мобе, рођаци, пријатељи и комшије, а све потребне дозволе за изградњу добио је у Општини Звечан.¹⁰

Етно-село *Завичај* (сл. 3) омогућава удобан смештај и врхунски квалитетну домаћу храну, уз мноштво могућности за упознавање очуваних обичаја и наслеђа српског народа на северу Косова и Метохије. Укупан смештајни капацитет је 35 лежаја, организованих у једнокреветне, двокреветне, трокреветне собе и апартмане. Собе и апартмани су смештени у удобним брвнарима – дрвеним кућицама косовско-метохијског типа архитектуре са ентеријером прилагођеном савременом стилу живота, пружајући својим гостима потпуни комфор који обухвата дрвени намештај, удобне лежајеве, радни сто, LCD TV, грејање, интернет и удобна купатила са туш кабином.

У склопу објекта су лепо уређени простори који омогућавају уживање и опуштајући боравак гостију – два рибњака која се напајају свежеом изворском водом (сл. 4), аутентична воденица, радионица за израду домаћих колача и торти или обуку у припреми традиционалних специјалитета и зимнице, сушара за месо и простор за производњу и чување зимнице као и ражањ, роштиљ и сач. У оквиру објекта се налазе и сала за састанке са 40 места, пространи и бројним традиционалним детаљима уређен ресторан са 120 места са камином, као и тераса са 120 места, одакле се пружа прекрасан поглед на село са црквом цара Константина и царице Јелене и околну природу. Амбијентом преовлађују природни материјали – камен, дрво, цреп и етнографски елементи и детаљи који представљају богато наслеђе северног дела Косова и Метохије.

За што аутентичнији доживљај власник је прикупио „етнографску грађу“, а у томе су му значајну помоћ пружили и мештани околних села овог подручја који су познати као изузетно љубазни и гостопримљиви домаћини. Прикупљени предмети са етно-обележјима, као старински намештај, употребни предмети, традиционалне алатке и оруђе, текстилно покућство, грнчарија, музички инструменти, „изложени“ су у амбијенту ресторана и, према власниковом мишљењу, осликавају идентитет.

Етно-село *Завичај* у склопу својих услуга и производа је као мала мини задруга у коју су укључени Удружење жена и дванаест српских домаћина, односно породица из села који производе здраву храну која се служи у ресторану (сир, кајмак, поврће, воће, мед, шумски плодови). Гостима ресторана се нуди незабораван боравак уз специјалитете домаће кухиње карактеристичне за ово поднебље, припремљени искључиво од

¹⁰ И Милоје Милић власник *Завичаја* се, као и већина власника етно-села у Србији, приликом припреме, извођења и саме реализације пројекта није консултовао ни са једном службом и струком, па тако ни са етнолошком, ни с конзерваторском, сматрајући да је стручно мишљење непотребно, јер је он баштиник своје традиције.

Сл. 4. Етно-село *Завичај* (рибњак),
Банов До (М. Дармановић,
29. августа 2015. године)

Сл. 5. Етно-село *Завичај* (ресторан),
Банов До (М. Дармановић,
29. августа 2015. године)

намирница и производа из локалне производње – *редница* (традиционална пита која се спрема четири и по сата и тражи велики труд), специјалитети са жара, качамак од домаћег брашна, цицвара, пастрмка из сопственог рибњака, јела испод сача, кајмак, сир, димљена пршута, воће и поврће, мед и слатко. У ресторану се успешно организују и бројни догађаји, весеља, крштења, прославе рођендана, свечани ручкови и сл. (сл. 5). Изузетно су занимљиве радионице старих заната и обуке припреме традиционалних јела – кулинарске радионице, које води вешти домаћин Милија Милић као и његове колеге, искусни професионални кулинари из целе Србије.

Током боравка у *Завичају* гости могу да уживају у понуди овог краја коју краси нетакнута природа (в. www.etnoselo-zavicaaj.rs/). На располагању су бројне активности у природи, као организовање лова на планини Рогозни и организовање риболова на језеру Газиводе, вештачком језеру насталом преграђивањем реке Ибра у његовом горњем току у Ибарском Колашину саграђеном 1977. године, које је постало главно излетиште и омиљено одредиште љубитеља авантуре, природе и спортова на води (в. www.ibarski-kolasin.org/turizam/priroda/7/jezero-gazivode/). Ту је ваздух чист и свеж, а бројни риболовци, планинари и авантуристи су у прилици да открију чари које језеро и планина Мокра Гора могу заједно да пруже.

По жељи гостију организују се обиласци оближњих манастира (Бањска, Црна Река, Дубоки Поток, Соколица, Свети Врачи Козма и Дамјан, Девине Воде, као и обилазак сеоске цркве Светог цара Константина и царице Јелене)¹¹ и туристичке туре по знаменитостима краја (Звечанско

¹¹ Манастир Бањска се налази на 3 км од села Банов До, и задужбина је највећег српског ктитора краља Милутина, који га је наменио за своју гробну цркву, посвећену Светом Стефану. Манастир је грађен у периоду од 1312. до 1316. године. Црква је грађена по узору на Немањину задужбину Студеницу. Краљ Милутин је Бањску уздигао на игуманију доделивши јој четврто место међу српским манастирима после

брдо и тврђава, Звечан, Косовска Митровица, воденице). Једна од најзначајнијих знаменитости је српски средњовековни град и тврђава Звечан, који је сматран једним од најјачих утврђења Немањићке државе. Тврђава доминира долином у којој су се некада укрштали важни каравански путеви (Дероко 1950:169), на југу према Солуну и даље до Цариграда, ка северу реком Ибар за Моравску долину и ка западу за Босну и даље за Дубровник, док је касније тврђава служила и као заштита за рудник Трепчу.

Иначе, гости *Завичаја* су претежно туристи из иностранства (Италија, Бугарска, Словенија, Русија, Америка, Република Српска, Босна) захваљујући добро осмишљеној интернет презентацији, и то су пре свега гости који долазе индивидуално, у мањим групама, као и породице, млади људи, љубитељи природе и људи који желе потпуни мир и опуштање од свакодневнице. Нажалост, домаћих гостију је знатно мање у односу на иностране. Гости су и странци запослени при разним међународним мисијама на Косову, који долазе индивидуално или у групама, а често овде организују и разне састанке и семинаре јер су им конгресна сала, као и целокупна понуда етно-села изузетно погодни јер имају све услове за рад, а у исто време могу да се опусте уживајући у специјалитетима традиционалне српске кухиње и одморе у собама у пријатном амбијенту етно-села *Завичај*.

Власник етно-села *Завичај* Милија Милић, ентузијаста са предузетничким духом и сензибилитетом за традицију, вратио се на очевину и искористио све потенцијале које му је сеоска средина пружила у области развоја туризма и угоститељства. Визија којом се водио је претварање села

Студенице, Милешеве и Сопоћана (в. www.manastirbanjska.rs/en/o-manastiru). Иначе, у селу Бањска постоје три термоминерална извора, чија вода помаже у лечењу реуматских и кожних обољења који се користе у оквиру бањског лечилишта, али су објекти везани за бањски комплекс данас у веома лошем стању; Манастир Црна Река је монашка испосница, смештена у клисури Црне Реке у Ибарском Колашину. Потиче из XIII века када је саграђена једна омања црква Св. Арханђела Михајла у једној великој пећини изнад корита Црне Реке (в. manastircrnareka.nr.rs/o-manastiru/istorijat.php); Манастир Дубоки Поток се налази у општини Зубин Поток, близу засеока Придворица. Богородичина црква у Дубоком Поток је подигнута у XIV веку а затим рушена и обнављана више пута, у XVI и у првој половини XVIII века (в. manastirdubokipotok.com); Манастир Соколица се налази на падинама брда Соколице у близини Косовске Митровице. Претпоставља се да је манастирску цркву у периоду између XIV и XV века саградио један српски велможа. Данас је Соколица позната као важно средиште иконографије и фреско-сликарства (в. manastiriusrbiji.com/manastir-sokolica). По предању, манастир Свети Врачи Козма и Дамјан у Врачеву код Лепосавића је саграђен 1316. године, од када и датира први траг у сопоћанском Поменику. Неколико пута је рушен, паљен и пљачкан (в. www.ras.rs/istorija/manastiri/vracevo). Манастир Девине Воде је саграђен 2009. године, налази се на путу Звечан–Зубин Поток и посвећен је Чудотворној икони Богородице Тројеручице (в. devinavoda.org).

у занимљиву туристичку дестинацију, спојем предузетништва и употребе фрагмената властите културне баштине (Ћића и Млинар 210: 126).

Ради већ осам година, има шеснаесторо запослених као и дванаест породица из села којима је производњом здраве хране обезбеђена егзистенција, а тренутно се труди да реализује своју велику жељу да едукује и оспособи младе људе да креирају туристичку понуду северног дела Косова и Метохије са свим специфичностима поднебља и да на тај начин себи обезбеде егзистенцију како би изградили бољу будућност, а самим тим и да остану ту.

ЗАКЉУЧАК

Ово је само један краћи осврт на затечено стање на простору Косова и Метохије. Идентификовањем специфичности етно-туризма, његовим паметним и правилним развојем, добро осмишљеним пројектима и едукацијом, а уз свестрану помоћ званичних институција и локалне управе, дугорочније би се омогућила егзистенција, сигурност и перспектива људи који живе у српским срединама на Косову и Метохији. Развојем сеоског туризма, презентовањем здравог живота и здраве хране, као и креирањем туристичке понуде на један нови, модеран начин, домаћим и страним туристима би се уједно приближила традиција и култура коју ове средине имају да понуде. На овај начин би се, нарочито младим људима омогућило да остану у завичају, а самим тим и да промене доста тешке социјално-економске прилике и себи обезбеде бољу и сигурнију будућност. Могућности за развој су велике а огледају се у споју природног амбијента и културно-верског туризма, јер очување традиције је кључ идентитета једног народа и једног простора као што је Косово и Метохија.

ЛИТЕРАТУРА

- Gavrilović, Ljiljana. 2008. *Etno-kuće: u potrazi za identitetom*. Музеји, бр. 1 (н.с.), 135–146.
- Дероко, Александар. 1950. *Средњеveковни прадови у Србији, Црној Гори и Македонији*. Београд: Просвета.
- Дрљача, Душан. 1980. *Проблеми и њерсијективне стварана етно-паркова у Србији*. Етнолошке свеске (II), 40–43.
- Зечевић, Емина. 2006. *Накити Новој Брда из археолошке збирке позној средњеј века*. Београд: Народни музеј.

Ивановић, Милан. 2003. *Велика Хоча кроз векове*. У Мирјана Менковић (уред.). *Велика Хоча бисер Метихије*. Београд: MNEMOSYNE Центар за очување наслеђа Косова и Метохије: 21–45.

Ћића, Zoran i Mlinar, Ana. 2010. *Etno-sela između očuvanja identiteta i poduzetničkog trenda*. *Etnološka tribina* (vol. 40, no. 33), 117–128.

Извори

https://sr.wikipedia.org/sr-el/Косово_и_Метохија (приступљено 20. 3. 2017.)

www.kosovo.net/gracanica.html (приступљено 6. 3. 2017.)

www.zaduzbine-nemanjica.rs/gracanica/index.htm (приступљено 6. 3. 2017.)

<https://www.ulpianahotel.com/> (приступљено 19. 1. 2017.)

www.apartmani-srbija.com/motel-markov-konak (приступљено 19. 1. 2017.)

www.togracanica.org/ (приступљено 19. 1. 2017.)

<http://www.kosovo-metohija.com> Православне светиње на Косову и Метохији (приступљено 17. 2. 2017.)

www.kosovo.net/manastir.html Сви косовски манастири (приступљено 17. 2. 2017.)

www.zaduzbine-nemanjica.rs/zaduzbine-nemanjica.htm Сви косовски манастири (приступљено 17. 2. 2017.)

www.manastirusrbiji.com Јужна Србија Сви косовски манастири (приступљено 17. 2. 2017.)

www.kosovo.net/decani.html (приступљено 6. 3. 2017.)

www.zaduzbine-nemanjica.rs/Decani/index.htm (приступљено 6. 3. 2017.)

www.kosovo.net/patrijarsija.html (приступљено 6. 3. 2017.)

www.zaduzbine-nemanjica.rs/Pecka-Patrijarsija/index.htm (приступљено 6. 3. 2017.)

www.kosovo.net/devic.html (приступљено 6. 3. 2017.)

manastir-zociste.org (приступљено 6. 3. 2017.)

www.srpskaistorija.com/prizren-carski-srpski-grad-kroz-fotografije (приступљено 10. 3. 2017.)

www.turizamusbiji.rs/prizren/ (приступљено 10. 3. 2017.)

www.riznicasrpska.net/riznicasrpska/index.php?topic=109.0 Призрен-Град музеј (приступљено 10. 3. 2017.)

<https://www.381info.com/manastiri/rasko-prizrenska-eparhija> (приступљено 10. 3. 2017.)

www.zaduzbine-nemanjica.rs/Bogorodica-Ljeviska/index.htm (приступљено 10. 3. 2017.)

svetiarhangeli-prizren.com (приступљено 6. 3. 2017.)

www.sekcijatvrddjava.rs/?p=132&lang=en (приступљено 7. 3. 2017.)

<https://manastirusrbiji.com/manastir-draganac/> (приступљено 7. 3. 2017.)

<https://sr.wikipedia.org/wiki/Улпијана> (приступљено 7. 3. 2017.)

<https://sr.wikipedia.org/sr-el/Национални-парк-Шар-планина> (приступљено 20. 2. 2017.)

www.turizamusbiji.rs/nacionalni-park-sar-planina/ (приступљено 20. 2. 2017.)

www.brezovica-ski.com/sr/nacionalni-park-sar-planina-41 (приступљено 20. 2. 2017.)

www.naturetraveloffice.com/sr/srbija/kosovo-i-metohija/ (приступљено 20. 2. 2017.)

velikahoca.webs.com (приступљено 26. 1. 2017.)

https://sr.wikipedia.org/wiki/Православне_цркве_у_Великој_Хочи (приступљено 8. 3. 2017.)

www.panacomp.net/velika-hoca-biser-metohije/ (приступљено 26. 1. 2017.)

<https://sr.wikipedia.org/sr-el/БановДо> (приступљено 23. 1. 2017.)

www.etnoselo-zavicaj.rs/ (приступљено 17. 1. 2017.)

www.panacomp.net/etno-selo-zavicaj-zvecan-seoski-turizam/ (приступљено 17. 1. 2017.)

www.ibarski-kolasin.org/turizam/priroda/7/jezero-gazivode/ (приступљено 17. 1. 2017.)

www.srpskaistorija.com/zvecan-srednjovekovni-srpski-grad/ (приступљено 14. 2. 2017.)

<https://sr.wikipedia.org/wiki/Звечан> (приступљено 14. 2. 2017.)

www.manastirbanjska.rs/en/o-manastiru (приступљено 14. 2. 2017.)

manastircrnareka.nr.rs/o-manastiru/istorijat.php (приступљено 14. 2. 2017.)

manastirdubokipotok.com (приступљено 14. 2. 2017.)

manastirusrbiji.com/manastir-sokolica (приступљено 14. 2. 2017.)

www.panacomp.net/manastir-sokolica (приступљено 14. 2. 2017.)

www.ras.rs/istorija/manastiri/vracevo (приступљено 14. 2. 2017.)

www.devinavoda.org/devina-voda (приступљено 14. 2. 2017.)

devinavoda.org (приступљено 14. 2. 2017.)

Mina Darmanović

AN OVERVIEW OF THE STATUS OF ETHNO VILLAGES IN SERBIAN COMMUNITIES IN KOSOVO AND METOHİJA

S u m m a r y

The paper focuses special attention on a living ethno village – *Zavičaj*, located within the village of Banov Do in the north of Kosovo and Metohija. It presents a general overview of available resources and facilities, such as traditional homes, ethnic restaurants and wineries in Serbian communities, as well as opportunities to get an insight into the cultural and historical heritage of Kosovo and Metohija through cultural and religious tourism. Well-designed projects and creative entrepreneurship, accompanied with comprehensive support by official institutions and local self-governments should take advantage of the potentials of Serbian communities in the development of rural tourism in order to ensure long-term sustainability, security and prospects, especially for young people, for staying on their native soil.

Key words: Kosovo and Metohija, ethno villages, ethnic restaurants, identity, tradition, entrepreneurship, tourism, cultural and religious tourism